

Het 'waarom' van een bijbelvertaling in het dialect

Lezing gehouden op 1 november 2008, te Groningen, n.a.v. het verschijnen van de Bijbel in de Groningse streektaal

Dr. Harrie Scholtmeijer

Acht jaar geleden, om precies te zijn op 17 november 2000, heb ik me al eens beziggehouden met een verschijnsel dat toen al sterk in opkomst was, en dat sinds die tijd alleen nog maar aan populariteit heeft gewonnen: het gebruik van de streektaal in bijbelvertaling en eredienst¹. Op een symposium in Amsterdam heb ik toen wat uitkomsten laten zien van een onderzoek dat ik had uitgevoerd bij mijn toenmalige werkgever, het Meertens Instituut. In dat onderzoek was aan de correspondenten van het Meertens Instituut gevraagd of zij, meest dialectsprekers en/of dialectliefhebbers, ook wel eens de streektaal gebruiken in het religieuze domein, vanouds een gebied waar de streektaal niet te horen was.

De uitkomst daarvan was dat eigenlijk in alle dialectsprekende provincies van Nederland (dat wil zeggen alles buiten de Randstad; Friesland laten we vanwege de gecompliceerde verhouding tussen taal en dialect buiten beschouwing) aan een vertaling van de hele bijbel of delen daaruit in het dialect werd gewerkt, en dat die vertalingen ook ingezet werden in missen en erediensten die zich in het dialect afspeelden. In Vlaanderen is dat niet het geval, maar anders dan in de Randstad heeft dat niet te maken met de afwezigheid van het dialect. Integendeel, over het algemeen wordt in Vlaanderen vaker dialect gesproken dan in Nederland. Maar men is er minder vertrouwd met de bijbel, althans met de bijbel voor eigen gebruik, dan in Nederland, waar het (voor)lezen uit de bijbel niet alleen een zaak is van de pastoor.

Katholieken, maar zeker protestanten in Nederland zijn meer gewend de bijbel zelf te lezen, en daar de vertaling bij te kiezen die ze het meest aanspreekt – en eventueel maken ze er zelf een. Een uitzondering moet worden gemaakt voor het meer orthodoxe gedeelte van de protestantse richting in Nederland. Voor hen is er maar één vertaling, en dat is de Statenvertaling, al dan niet in een herziene versie. Ook al spreekt men zelf dagelijks dialect – en de Bible Belt in Nederland kent een groot aantal plaatsen waar het dialect voor dagelijks gebruik nog zeer levend is –, een vertaling van de bijbel in datzelfde dialect vindt men ongepast.

Waar komt het verschijnsel vandaan?

bijbelvertalingen in het dialect vindt men in Nederland dus zowel bij katholieken als protestanten, maar de oorsprong is niet helemaal hetzelfde. Bij het katholieke volksdeel was de dialectmis een onderdeel van het carnaval. In het carnaval wisselen het verhevene en het laag-bij-de-grondse vaak van plaats, en wat was nu grappiger dan het celebreren van de heilige mis in het volkse dialect, in plaats van het Latijn? De leiding van de Rooms-katholieke Kerk had hier vanzelfsprekend grote moeite mee, en nog in de jaren negentig vaardigde de bisschop van Roermond, in wiens bisdom de carnavaleske dialectmis het meest plaatsvond, een verbod uit op dit, in zijn ogen blasfemische gebruik van het dialect in de mis.

Protestanten hebben deze traditie niet. De eerste vertalingen van bijbelgedeelten in het dialect, en kerkdiensten in het dialect, dateren al uit de jaren vijftig, maar ze zijn incidenteel en individueel van aard. Er zijn dan ook grote verschillen tussen de verschillende delen van dialectsprekend Nederland. In sommige streken moet men wachten tot de jaren tachtig of negentig. Maar dan is er ook echt sprake van een massale beweging. Waar komt opeens die brede belangstelling voor het dialect vandaan? Om die vraag te beantwoorden moeten we ons verdiepen in de geschiedenis van het dialect in Nederland.

De opkomst van de standaardtaal

Hoe vreemd het voor ons eenentwintigste-eeuwers, gewend aan het Nederlands als voertaal voor iedereen, ook moge klinken: het Nederlands als gesproken taal is een vrij jong fenomeen, dat in zijn huidige vorm ongeveer twee eeuwen bestaat. Dat wil niet zeggen dat daarvoor geen standaardtaal

---

¹ H. Scholtmeijer (2001), Tussen carnavalsmis en dialectrenaissance: het Woord in de streektaal. *Met andere woorden* 20-2, p. 3-12.

was, maar die standaardtaal was in het gebruik beperkt: alleen als schrijftaal en kanseltaal. Het spreken van de standaardtaal is lange tijd zeer ongebruikelijk geweest.

Tot het einde van de Middeleeuwen bestond er overigens helemaal geen standaardtaal. Wat we Middelnederlands noemen is nu eens Rijnlands, dan weer Limburgs, later Vlaams of Hollands, of oostelijk Nederduits. Het gaat dus in feite om regionale talen, die hooguit van hun meest plaatselijke trekjes zijn ontdaan (maar zelfs dat niet altijd) en er is in ieder geval geen codificatie: geen duidelijke afspraken over wat wel of niet tot de gestandaardiseerde taal behoort.

De behoefte aan een bovenregionale taal komt pas met de komst van de boekdrukkunst, wanneer drukkers zich willen verzekeren van een zo groot mogelijk, liefst landelijk afzetgebied. De bewondering van de humanisten voor het Grieks en Latijn leidt tot de overtuiging dat ook het Nederlands algemeen beschaafd moet zijn: de taalgebruiker moet niet meer spreken zoals hem dat uitkomt, maar zich laten leiden door regels die een zekere discipline veronderstellen.

En er is natuurlijk de bijbelvertaling. In het protestantse denken, dat rond dezelfde tijd opkomt, is de mens persoonlijk verantwoording schuldig tegenover God. Er is geen priesterkaste waarachter hij zich kan verschuilen. Maar als de mens wil weten wat in de ogen van God goed en fout is, zal hij zelf de bijbel moeten lezen, zonder tussenkomst van anderen die wellicht, onbewust of onuitgesproken, hun eigen moraal of dogma door de tekst van de bijbel heen vlechten. De consequentie van deze protestantse opvatting is, dat de bijbel in de taal van de taal van het volk, dus niet uitsluitend in het Latijn, beschikbaar moet zijn. Maar wat is de taal van het volk? Tot dan toe is dat een bonte lappendeken van dialecten, maar het is al heel snel duidelijk dat een vertaling in elk van die dialecten alleen al om praktische redenen onmogelijk is: wie zal dat betalen, en zijn in elk dialect wel voldoende gekwalificeerde vertalers beschikbaar?

Grote vertaalprojecten, zoals in Duitsland de Lutherbijbel en in ons land de Statenvertaling, beginnen met een overweging van welke taal er in de bijbel moet (waarbij de uitkomst van sociolinguïstisch standpunt bezien heel verschillend kan zijn), en zijn op hun beurt weer in sterke mate bepalend voor hoe de toekomstige standaardtaal eruit gaat zien. Want lange tijd is dit zo ongeveer het enige Nederlands dat de Nederlander tegenkomt: als hij of zij zelf de bijbel leest, of – wat vaker voorkwam bij wijdverbreid analfabetisme – zondag na zondag vanaf de kansel hoort voorlezen.

Dialecten blijven als spreektaal

Andere mogelijkheden om het Nederlands te horen, zijn er eigenlijk niet. In de eerste eeuwen van zijn bestaan wordt de Nederlandse standaardtaal niet gebruikt om een gewoon, dagelijks gesprek te voeren. In die behoefte blijft het dialect voorzien, en het voorziet voor iedereen, hoog en laag, in die behoefte. De bekende schrijver Jacob van Lennep, afkomstig uit een familie van Amsterdamse patriciërs, merkt ergens op dat zijn grootmoeder rond 1800 gewoon het Amsterdamse dialect sprak. Dat was overigens niet het Amsterdamse plat dat we nu zo goed kennen van volkszangers en volksacteurs - die taal is van jonger datum -, maar een Noord-Hollands dialect zoals het Zwaans, het Waterlands of het Westfries dat nu soms nog zijn. De Amsterdamse historicus Ter Gouw onderscheidt rondt het midden van de negentiende eeuw nog zeventien verschillende dialecten in de hoofdstad. Daaronder is het Hooghaarlemmerdijks, dat met zijn zeer 'zuivere' uitspraak van de *aa* in bijvoorbeeld het woord *maan* zo'n buitenbeentje was, dat de naam Hooghaarlemmerdijks als uitdrukking voor (hyper)beschaafd Nederlands, op het gekunstelde af, is blijven bestaan. Het Bierkaais, daarentegen, was een bijzonder ruw taaltje – zo ruw, dat het zich niet in letters liet weergeven. Bijgevolg is er niets van het Bierkaais overgeleverd. De reputatie van de sprekers als vechtersbazen ('vechten tegen de Bierkaai') heeft hun dialect overleefd.

En dan is er natuurlijk het dialect van de grachtengordel, dat door Van Lenneps grootmoeder gesproken werd. Zij zal zich daar niet voor geschaamd hebben; integendeel, juist omdat iedereen in Amsterdam dat dialect kon plaatsen als horende bij de elite, was het een statussymbool bij uitstek. En ach, verder waren er nog de kleding, manieren etc. waarmee mevrouw Van Lennep zich kon onderscheiden. Maar was dat allemaal wel nodig? Het Amsterdam van 1800 was in feite een klein dorp, waar bij wijze van spreken iedereen iedereen kende, en waar uiterlijke kenmerken nauwelijks nodig waren om je eigen plaats op de sociale ladder te bevestigen.

Veranderingen in de negentiende eeuw

Rond het midden van de negentiende eeuw begint dat allemaal te veranderen, dankzij de Industriële Revolutie. Er komen (door stoom aangedreven) machines, en die machines staan in grote fabrieken. Die fabrieken hebben arbeiders nodig, en er komt een bevolkingsstroom op gang van het platteland naar de stad, waar de industrie gevestigd is. De steden barsten daardoor binnen de kortste keren uit de voegen. Waar tot het midden van de negentiende eeuw de stad organisch groeide – als er al groei was – en zich niet verder uitbreidde dan de oude vestingwallen, wordt in de negentiende eeuw de ene na de andere volkswijk aan de stad toegevoegd. Van de oude, in wezen wat dorpse situatie, waarbij iedereen iedereen kende, is al spoedig geen sprake meer.

Al die nieuwkomers die van het platteland naar de stad trekken, laten hun dialect op het platteland achter. In de stad heb je er niet zo veel aan: het staat de verstaanbaarheid in de weg en, erger nog, het zet je in de ogen van degene die al wat langer in de stad wonen onmiddellijk weg als een eenvoudig boertje van buiten, een sukkel in de moderne stadssamenleving.

Naast die terugtocht van het dialect staat een opkomst van het Nederlands als gesproken taal. In de oude stadssamenleving waren de touwtjes in handen van de oude elite, waartoe bijvoorbeeld de Van Lenneps hoorden. Oude namen, oud geld, en een opleiding waarin oude talen en oude cultuur een belangrijke rol speelden, waren het kenmerk van die elite. Aan de Franse school was Frans geleerd; niet vanwege het praktische nut, maar om in de salons op niveau mee te kunnen converseren.

Al die oude kennis was echter een slechte voorbereiding op de nieuwe, moderne, industriële samenleving die zich halverwege de negentiende eeuw aandeed. Om machines en fabrieken te kunnen ontwerpen had je een technische opleiding nodig. Om de grote kapitaalstromen in goede banen te leiden had je kennis van boekhouden en handel nodig. Om de almaar uitdijende steden te kunnen besturen had je gekwalificeerde ambtenaren nodig. Kortom: in de nieuwe samenleving ging het om nuttige, praktische, toepasbare kennis.

Om zulke kennis aan te leren werden nieuwe vormen van hoger onderwijs ontwikkeld: de Polytechnische Hogeschool, de Economische Hogeschool. Daar werden de studenten klaargestoomd om op basis van praktische kennis leidende posities in de moderne maatschappij in te nemen. Het is Thorbecke geweest die inzag, dat een goede hogere opleiding staat of valt met een goede vooropleiding. Om daaraan tegemoet te komen richtte hij in 1863 de Hogere Burgerschool (HBS) op, die naast de Franse school een eigen plaats in het Nederlandse onderwijslandschap ging innemen, met op de praktijk gerichte vakken: handelsrekenen, kennis der natuur, én Nederlands. Pas met de komst van de HBS in 1863 verscheen het schoolvak Nederlands voor het eerst op het lesrooster van een Nederlandse middelbare school.

De abiturienten van de HBS waren doeners, opgeleid om het geleerde in de praktijk te brengen. Een van de eerste HBS'ers in ons land was Cornelis Lely, die na een studie aan de Polytechnische School in Delft de plannen maakte die de basis vormen van de Zuiderzeewerken, en die dus zijn natuurwetenschappelijke kennis omzette in dijken en inpolderingen. Maar niet alleen in de technische zin brachten de HBS'ers de opgedane kennis in de praktijk. Voor het nieuwe schoolvak Nederlands gold dat net zo goed. Hier stond de eerste generatie op die het Nederlands dagelijks ging *spreken*.

De vernederlandsing van het stadsdialect

De nieuwe beroepen van de moderne samenleving zijn er in allerlei gradaties; ambtenaren zijn er in rangen en schalen, naast de gewone ingenieur is er de hoofdingenieur en de eerstaanwezend ingenieur. Dat betekent dat elite en volksmassa niet langer twee totaal gescheiden werelden zijn, maar door een keten van 'tussenliggende' beroepen aan elkaar verbonden worden. Dat heeft gevolgen voor de taal. Lange tijd bleef het onderwijs in het Nederlands beperkt tot de HBS'ers (en gedurende enige tijd waren dat uitsluitend jongens). Alleen die bovenlaag had dus inzicht in wat goed gesproken Nederlands was. Maar de laag daar vlak onder, die wel met de bovenlaag in contact stond, kreeg door dat contact ook inzicht in het gesproken Nederlands. Allicht was de kwaliteit daarvan wat minder, omdat men er zelf minder of geen onderwijs in had gehad. Weer een laag lager is er wel imitatie van het Nederlands (in feite imitatie van al het gedrag van de klasse waartoe men zou willen behoren), maar al weer iets minder zuiver. En zo eindigen we dan uiteindelijk bij de arbeidersmassa, die zelf helemaal geen onderwijs had genoten. Voor een aanzienlijk deel bestond die uit immigranten van het platteland die, zoals we al hadden gezien, het dialect op het platteland hadden achtergelaten. Dat Nederlands, hoe gebrekkig het ook was nadat het helemaal de weg had afgelegd vanaf de bovenlaag naar de grote massa, vulde bij hen het vacuüm dat door het opgeven van het dialect was ontstaan. De

taalkundige Commandeur heeft in twee artikelen in het dialectlogische tijdschrift *Taal & Tongval* overtuigend aangetoond, dat in deze taal de basis ligt voor het huidige stadsdialect². In vergelijking met de traditionele dialecten leunt dit stadsdialect dan ook tamelijk dicht tegen het Nederlands aan.

Het platteland volgt later

Op het platteland zelf bleef ondertussen nog alles bij het oude. In de samenleving waar iedereen iedereen kent, heeft taal geen onderscheidende waarde. Tot ver in de twintigste eeuw bleven Groningse herenboeren en Twentse textielbaronnen rustig dialect tegen hun ondergeschikten spreken, in weerwil van de enorme sociale afstand. Het was immers toch wel duidelijk wie de baas was. Pas na de Tweede Wereldoorlog krijgt het Nederlands ook voet aan de grond op het platteland: als gemotoriseerd vervoer of voortgezet onderwijs de dagelijkse leefwereld groter maakt dan de kring van het plaatsgebonden dialect. En als men er zelf al niet op uittrekt, komt de wereld en dus het Nederlands de eigen huiskamer wel binnen, in de vorm van radio en televisie. Ook wie geen onderwijs heeft gevolgd, krijgt daarmee toch dagelijks aanwijzingen over hoe het Nederlands gesproken moet worden.

Het dialect als de taal van achterblijvers

De sociale gelaagdheid van het dialect is daarmee compleet: wie meekomt in onze moderne samenleving spreekt Nederlands, het dialect is voor de achterblijvers, de sukkels, de boertjes-van-buuten.

Al vanaf het allereerste begin van dat sociale verschil tussen Nederlands en dialect, dus in het midden van de negentiende eeuw, maken schrijvers gebruik van de sociale connotatie van het dialect. Een van de eersten is J.J. Cremer geweest, met zijn Betuwse en Overbetuwse novellen. Hij gebruikt het Betuwse dialect om het land en zijn mensen zo arcadisch mogelijk te schilderen, en Cremers publiek, net als hij stedelijk en hoogopgeleid, smult ervan; Cremer, die ook een begaafd voordrachtskunstenaar was, kan van zijn verhalen leven in dezelfde tijd dat Multatuli voor financiële ondersteuning bij zijn bewonderaars moest aankloppen.

Het dialect van Cremer is overigens verre van zuiver, zo heeft de dialectologe A.R. Hol geconstateerd. Maar daar ging het ook niet om: het dialect was er voor het effect, net zoals dat later bij de evenmin dialectzuivere Herman de Man het geval was. Het succes van Cremer trok veel epigonen, waarbij overigens wel een gestage inflatie van het niveau waar te nemen is. Zo grappig vond men het om het dialect, alleen een spreektaal, nu eens gedrukt te zien – het medium van de geletterde burger – dat alleen dat al de lachlust opwekte. Waar Cremer zijn personages misschien wel karikaturaal, maar niet belachelijk maakt, is voor de navolgers maar al te vaak het dialect een middel om de in werkelijkheid afwezige humor alsnog in de verhalen te brengen. Dat geldt overigens niet alleen voor de Boertjes van Buuten (van Kees Schilperoort en zijn compagnie), maar ook voor de stedeling Bartels (creatie van Rijk de Gooyer), die zich in de jaren vijftig met een bepaald soort boerenslimheid door de tegenslagen van het leven slaat.

Dieptepunt en ommekeer

Een voorlopig dieptepunt wordt bereikt in de jaren zeventig, wanneer André van Duin een Vlaamse tekst parodieert (de wilde boerendochter) en Alexander Curly de scabreuze avonturen van een boer (Guus) verhaalt die verdwaald is in de grote stad. Bij het grote publiek zijn ze populair, maar dialectliefhebbers ergeren zich eraan, niet eens vanwege het onzuivere dialect, maar vanwege het feit dat dit de status van het dialect geen goed doet. Rond diezelfde jaren zeventig staat het dialect toch al onder druk, zowel kwantitatief als kwalitatief. Steeds minder mensen spreken het dialect, en het dialect dat dan gesproken wordt, schuift ook nog eens steeds meer naar het Nederlands op. Het dialect is in een neerwaartse spiraal gekomen: doordat het een lage status heeft gekregen, wordt het door steeds minder mensen gebruikt. Alleen de laaggeschoolden blijven in het dialect volharden, en dat betekent dat het dialect weer minder aanzien krijgt. De overblijvende dialectsprekers zien dat met

---

² P.N.M. Commandeur (1988-1989), Het ontstaan van het modern Amsterdams. *Taal & Tongval* 40, p. 159-172 en 41, p. 1-21.

lede ogen aan. Neerkijken op het dialect betekent in wezen neerkijken op de dialectspreker, en de dialectspreker die daaraan wil ontsnappen, staan maar twee wegen open. De eerste is het dialect verlaten, en overstappen op het Nederlands. Dat is wat de dialectsprekers vanaf de jaren zeventig massaal hebben gedaan. Soms gaat dat proces in twee generaties (de dialectsprekers voeden hun kinderen in het Nederlands op), maar ook dan is de netto-uitkomst dat er steeds minder dialect gesproken wordt. Er zijn ook dialectsprekers en -liefhebbers die kiezen voor de andere weg: stellen dat de nederige status van het dialect op een misvatting berust. Dit doen zij door te benadrukken dat dialect en taal in linguïstisch opzicht volstrekt gelijkwaardig zijn. Daarmee populariseren zij een inzicht dat in de taalwetenschap sinds jaar en dag gemeengoed is. De oorzaak van het verschil in waardering moet in de maatschappij gezocht worden, niet in het dialect zelf. Voor het voortbestaan van het dialect is dus een maatschappelijke verandering, bijvoorbeeld een (politieke) erkenning van het dialect, de aangewezen weg. De lage culturele status heeft het dialect gekregen door het gebruik in platte teksten over simpele zielen; maar als het dialect taalkundig gelijkwaardig is aan een taal, en maatschappelijk gelijkwaardig moet zijn, dan kan het cultureel toch ook gebruikt worden voor de hogere domeinen.

Zo verschijnt dan de serieuze literatuur, de bijbelvertaling en de religieuze viering in het dialect. Deze tegenbeweging, waarbij het dialect gebruikt wordt voor het hogere, staat in ons land bekend als dialectrenaissance. De bijbel in het dialect is een onderdeel van de dialectrenaissance, en de vertaling staat dus in wezen ten dienste van het dialect.

Deze overweging zal niet elke bijbelvertaler en elke dialectlezer direct onderschrijven. In deze kringen wordt nog wel eens de religieuze waarde van een bijbelvertaling benadrukt: de bijbel vermag een snaar te doen trillen die bij het Nederlands onberoerd wordt.

Dat is ongetwijfeld zo, maar het geldt niet uitsluitend voor het dialect: elke vertaling in elke taal spreekt degene aan van wie dit de eerste taal, de moedertaal is. Voor de vertalers en lezers van de Groningse Bijbel is dit het Gronings. Maar hoe zit dit met hun kinderen en kleinkinderen? In Twente sprak begin jaren negentig nog maar 15 % van een onderzoeksgroep bestaande uit pabo-docenten, -studenten en leraren en leerlingen van de basisschool dialect. In Drenthe heeft tegenwoordig nog maar 10 % van alle basisschoolleerlingen het dialect als thuistaal. De onlangs overleden dialectkenner en -ijveraar Frank Löwik gaf de situatie in Twente vorig jaar als volgt weer:

Heb iejeleu wa es n wich Tweants heurn sprekn de leste dartig joar? Dan heb iejeleu méér eheurd as ik³.

Is de Groningse bijbel, waaraan zoveel jaren gewerkt is, ook generatiebestendig? Of zal blijken dat men vooral vertaald heeft voor de eigen parochie, lees: de eigen generatie?

Een nieuwe doelgroep

Wellicht is het beter om te van de andere kant te beginnen, met een bijbel in het dialect voor de jeugd. Daar is immers nog een wereld te winnen.

Zo'n bijbel is de *Keenderbiebel in de taal van thuus*, gemaakt door Tineke van Buren, in 2008 verschenen bij de IJsselacademie in Kampen. Ze vertaalde in haar eigen dialect, dat van het Overijsselse Hellendoorn. Als opdracht gaf ze aan de vertaling mee:

Dit boek, eschreven in de taal dee ik van mien moo eleerd heb, draag ik op an miene wichter, Mourik Jan, Jacomijn en Anne Marije, in de hoppe dat zee, op eer beurte, disse verhalen én de taal van thuus deur zölt geven an eer wichter.

De bijbel vertaald en verteld met het oog op de toekomst, de toekomst van het dialect. Niet alleen het dialect van Hellendoorn. Op de pabo van de Chr. Hogeschool van Windesheim lezen we met de studenten uit deze bijbel. Daarbij blijken de studenten, zonder dat ze het zelf in de gaten hebben of er moeite voor doen, dat Hellendoorns aan te passen bij hun eigen dialect. Overigens zijn de studenten

---

³ F. Löwik (2008), Van jonge leu en...de tookumst? Ankiek of inkiek? Ne observatie oet de wereld van noe. In: H. Niebaum en H. Bloemhoff (red.), *Er was eens... Vriendenboek voor Jurjen van der Kooi*. Oldeberkoop/Berkoop: Stichting Sasland, p. 78-81 (citaat op p. 80).

enthousiast, en de kinderen voor wie de vertaling gemaakt is, zijn dat ook, zo kan ik eveneens uit eigen ervaring meedelen. Dat is dan niet beperkt tot de kinderen die met het dialect zijn opgegroeid; die zijn er trouwens, als gezegd nauwelijks meer. Maar ook Nederlandstalige kinderen hebben een open houding tegenover het dialect, worden geprikkeld om te begrijpen wat er staat in een taal die de hunne niet is maar die ze nochtans kunnen volgen. Ze voelen zich knap wanneer ze die taal zelf kunnen (voor)lezen – wel iets anders dan de tijd waarin het dialect voor de dommen was. Ze worden geprikkeld en uitgedaagd om te lezen en te begrijpen wat er staat, en is dat niet het doel waarnaar een tekst zou moeten streven?

Ter afsluiting

Aan het begin van dit verhaal heb ik de vragen uiteengezet die acht jaar geleden werden beantwoord door het onderzoek aan het Meertens Instituut: wie vertalen de bijbel in het dialect, waar wordt de bijbel in het dialect vertaald en waar wordt die vertaling ook op zondag gebruikt?

In deze lezing heb ik me geconcentreerd op de waarom-vraag. Bij alle tijd (vaak tientallen jaren), alle energie en ook alle geld die er in zulke projecten gestoken wordt, is het een interessante vraag waarom men dat doet. Wat is de drijfveer achter dat inmiddels zo populaire vertalen van de bijbel in het dialect?

Het blijkt dat bijbelvertalers in het dialect een ander oogmerk hebben dan bij bijbelvertalingen gebruikelijk is. In de traditionele vorm van bijbelvertalen, die nog altijd een belangrijk onderdeel is van de huidige activiteiten van het Nederlands Bijbelgenootschap, gaat het erom de bijbel om te zetten in de taal van lezers die nu nog niet de bijbel kunnen lezen. Bijbelvertalen heeft hier een missionair doel: mensen in aanraking brengen met het Woord van God.

Bij dialectvertalingen lijkt dat anders te liggen. Zij komen op in een tijd dat het dialect goeddeels verdrongen is door het Nederlands. Bijna iedere dialectspreker beheerst ook het Nederlands, en vaak al beter dan het dialect. Nederlands lezen is, voor wie kan lezen, al helemaal geen probleem. Het traditionele argument om de bijbel te vertalen, namelijk de bijbel toegankelijk maken voor wie tot dan toe buitengesloten was, is hier dan ook niet aan de orde. In plaats daarvan zijn er andere argumenten: het gevoel dat men krijgt wanneer men de bijbel in de moedertaal leest. Voor oudere sprekers is die moedertaal nog altijd het dialect. Datzelfde dialect verliest echter in rap tempo terrein, en het gebruik van het dialect in een tamelijk hoog domein als dat van de religie, moet gezien worden als een reactie op de achteruitgang die samenhangt met het lage prestige van de overgebleven dialectsprekers. Ook hier dus een missionaire doelstelling: enerzijds ten opzichte van de lezers, die geraakt worden op een wijze waarop de bestaande vertalingen dat niet doen, en anderzijds ten opzichte van het dialect, waarvan men de achteruitgang wil stoppen.

Inmiddels is die achteruitgang wel zo ver voortgeschreden, dat er zelfs in de traditioneel dialectrijke gebieden van ons land nauwelijks meer kinderen met het dialect opgroeien. Bij een kinderbijbel in het dialect geldt dan ook het argument van een lezer bereiken of zelfs maar raken omdat een taal wordt gebruikt waarin dat voorheen niet kon, in het geheel niet meer. Blijft over die andere missionaire taak: kinderen in aanraking brengen met het dialect, hen de waarde ervan bijbrengen.

Ten opzichte van de niet-dialectvertalingen, in het Nederlands maar ook nu nog in exotische talen, heeft een kinderbijbel in het dialect iets paradoxaals: je vertaalt in een taal die de doelgroep niet spreekt. Dat is dan ook een verschil met de dialectvertaling van de bijbel die zich op volwassenen richt. In de traditionele vertaalpraktijk is bij de lezers de taal bekend, en de boodschap (de bijbel) nieuw. Bij lezers van de Bijbel in het Gronings is zowel de taal als de inhoud bekend. Kinderen die de Keenderbiebel in het dialect lezen, kennen waarschijnlijk al de verhalen, maar voor hen is de taal vaak nieuw.